

УДК 347.6

DOI https://doi.org/10.32782/galician_studies/law-2025-9-2**Гелецька Ірина Олександрівна,**

кандидат юридичних наук,

викладач юридичних дисциплін

Галицького фахового коледжу імені В'ячеслава Чорновола;

адвокат

ORCID ID: 0000-0002-8773-1361

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРИЙОМНИХ СІМЕЙ ТА ДИТЯЧИХ БУДИНКІВ СІМЕЙНОГО ТИПУ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

У статті аналізується правове регулювання діяльності прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу (ДБСТ) в Україні з акцентом на проблеми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в сімейні форми виховання. Однією з основних проблем є надання житла батькам-вихователям ДБСТ. Деякі з них змушені приймати дітей у свої власні помешкання, що створює фінансову відповідальність для самих вихователів, оскільки відсутні гарантії компенсації витрат у разі припинення діяльності ДБСТ або досягнення вихованцями повноліття.

Також розглядаються питання правового статусу батьків-вихователів після припинення діяльності ДБСТ, коли вони змушені звільняти службове житло, що створює додаткові труднощі, особливо за відсутності іншого житла. Наголошується на проблемі недостатньої ефективності програм соціальної адаптації дітей-сиріт після досягнення ними повноліття, що призводить до відсутності житла та працевлаштування, що ускладнює їхнє життя.

Додатково увага приділяється правовому статусу осіб, які виконують функції виховання в прийомних сім'ях та ДБСТ. Виявляється, що ці особи не мають повного обсягу прав, як біологічні батьки, що породжує правову невизначеність та ризики для дітей. Стаття пропонує можливість вдосконалення законодавства, зокрема запровадження гарантій для забезпечення стабільності правового статусу батьків-вихователів.

Приділено увагу аналізу проекту законодавчих змін щодо удосконалення механізмів захисту прав та інтересів дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, та інших вразливих груп дітей, особливо в частині необхідності з'ясування поняття «спеціалізовані прийомні сім'ї», які працюватимуть з дітьми, що мають особливі потреби. Стаття також пропонує напрямки вдосконалення законодавства для забезпечення всебічного розвитку дітей з функціональними обмеженнями в сімейному середовищі.

Загалом, підкреслюється необхідність удосконалення законодавства в галузі сімейного виховання для забезпечення належної підтримки вихователів та дітей, а також створення стабільної правової основи для ефективного функціонування сімейних форм виховання в Україні.

Ключові слова: прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу, прийомні батьки, батьки-вихователі, спеціалізовані прийомні сім'ї, правове регулювання.

Geletska I. O. Legal aspects of the functioning of foster families and family-type children's homes: problems and ways of improvement

The article analyzes the legal regulation of the activities of foster families and family-type orphanages (FBOs) in Ukraine with an emphasis on the problems of placing orphans and children deprived of parental care in family forms of upbringing. One of the main problems is providing housing to foster parents of FBOs. Some of them are forced to take children into their own homes, which creates financial responsibility for the caregivers themselves, since there are no guarantees of compensation for expenses in the event of termination of FBOs or the arrival of the children of majority.

The issues of the legal status of foster parents after the termination of FBOs, when they are forced to vacate their official housing, which creates additional difficulties, especially in the absence of other housing, are also considered. The problem of insufficient effectiveness of programs for the social adaptation of orphans after they reach adulthood is emphasized, which leads to the lack of housing and employment, which complicates their lives.

Additional attention is paid to the legal status of persons who perform the functions of upbringing in foster families and FBOs. It turns out that these persons do not have the full range of rights as biological parents, which creates legal uncertainty and risks for children. The article suggests the possibility of improving legislation, in particular, introducing guarantees to ensure the stability of the legal status of foster parents.

Attention is paid to the analysis of the draft legislative amendments to improve the mechanisms for protecting the rights and interests of orphans, children deprived of parental care, children in difficult life circumstances, and other

vulnerable groups of children, especially in terms of the need to clarify the concept of "specialized foster families" that will work with children with special needs. The article also suggests areas for improving legislation to ensure the comprehensive development of children with functional limitations in the family environment.

In general, the need to improve legislation in the field of family upbringing is emphasized to ensure proper support for educators and children, as well as to create a stable legal basis for the effective functioning of family forms of upbringing in Ukraine.

Key words: *foster family, family-type orphanage, foster parents, foster parents, specialized foster families, legal regulation.*

Актуальність проблеми. Серед найгостріших соціальних проблем України особливо виділяються безпритульність, бездоглядність дітей та сирітство, оскільки вони стосуються осіб, які не мають життєвого досвіду та достатніх ресурсів для самостійного подолання цих труднощів.

Держава зобов'язана забезпечувати соціальний захист дітей, позбавлених сімейного середовища, пропонуючи альтернативні форми виховання. Серед визнаних варіантів є усиновлення, опіка (піклування), прийомна сім'я та дитячий будинок сімейного типу. Дослідження соціологів, психологів, соціальних працівників та педагогів свідчать, що в умовах прийомної сім'ї дитина проходить процеси соціалізації та адаптації значно успішніше, ніж в інтернатних закладах, уникаючи явища соціальної депривації (труднощів інтеграції в суспільство).

Сімейне виховання відіграє ключову роль у формуванні особистості дитини, забезпечуючи не лише базові потреби, а й емоційну підтримку, соціальну адаптацію та правовий захист. Однак в Україні досі існує проблема сирітства та дітей, позбавлених батьківського піклування, що потребує ефективних механізмів соціального захисту. Прийомні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу є важливими альтернативними формами виховання, які створюють сприятливі умови для розвитку дітей.

Водночас правові аспекти функціонування цих інституцій потребують удосконалення через низку проблем: відсутність чітких механізмів державного контролю, недостатнє фінансування, прогалини у нормативно-правовому регулюванні. Саме тому дослідження правових аспектів діяльності прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу є надзвичайно актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вказана тематика була предметом наукових доробків таких авторів, як Ю. М. Белуга, Г. М. Грабовська [7], Н. В. Драпатий [10], Р. Я. Левін, О. О. Яременко [14], Є. В. Падун [13], Т. Тюріна, О. Кінаш [15], Червонолюк В. О. [8] тощо. Проте слід зазначити, що існуючі дослідження, хоча й охоплюють широкий спектр питань, не завжди враховують новітні зміни в законодавстві та соціальних реаліях, що виникають у процесі функціонування прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу. Зокрема, недостатньо досліджені питання правової стабільності батьків-вихователів, які, виконуючи функції, аналогічні біологічним батькам, не мають відповідних гарантій захисту своїх прав у разі припинення діяльності ДБСТ. Крім того, наукові праці, присвячені питанням адаптації дітей-сиріт після досягнення ними повноліття, потребують більш глибокого аналізу ефективності існуючих програм соціальної підтримки, оскільки вони часто не охоплюють усіх аспектів, необхідних для успішної соціалізації та адаптації випускників. У цьому контексті виникає потреба в розробці нових підходів до правового регулювання влаштування дітей з особливими потребами, а також у чіткому визначенні правового статусу осіб, які здійснюють догляд за такими дітьми.

Метою статті є аналіз правового регулювання функціонування прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу в Україні, з акцентом на виявлення проблем у цій сфері та пошук шляхів їх вирішення. Дослідження охоплює чинні нормативно-правові акти, що регламентують соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, оцінку ефективності правозастосовної практики. У результаті стаття має сприяти вдосконаленню правового механізму забезпечення найкращих інтересів дитини в умовах сімейного виховання.

Виклад основного матеріалу дослідження. За даними організації «СОС Дитячі Містечка», загальна кількість дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, в охопленій війною Україні становить приблизно 70 000. Число постійно зростає внаслідок бойових дій. Український уряд не встигає будувати інтернати й дитячі будинки. За таких обставин дитячі будинки сімейного типу (ДБСТ), як і прийомні сім'ї, стають оптимальним рішенням. Ці форми опіки набувають дедалі більшої популярності в Україні та за кордоном [1].

Нормативно-правову основу для функціонування прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу в Україні становить Конституція України, яка визначає захист дитинства одним із пріоритетів

державної політики, а також Сімейний кодекс України, що гарантує право кожної дитини на виховання в сімейному середовищі.

Крім цих основоположних актів, правове регулювання зазначених форм сімейного виховання здійснюється на підставі Законів України «Про охорону дитинства» [2] та «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» [3]. Додатково, відповідні норми закріплені в постановах Кабінету Міністрів України, зокрема: № 565 «Про затвердження Положення про прийомну сім'ю» [4], № 564 «Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу» [5], № 587 «Про організацію надання соціальних послуг» [6]. Ці нормативно-правові акти акцентують на важливості комплексного підходу до вирішення проблем дітей, позбавлених батьківського піклування, у спосіб забезпечення соціального супроводу і створення якнайкращих умов для їхнього розвитку.

Законодавче регулювання діяльності прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу в Україні має як спільні, так і відмінні риси, що зумовлено особливостями правового статусу цих форм сімейного виховання, порядком створення, фінансуванню та соціальним забезпеченням. Відповідно до Сімейного кодексу України, Закону України «Про охорону дитинства» та низки підзаконних актів, обидві форми є альтернативою інституційному вихованню дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, забезпечуючи їхнє право на виховання в сімейному середовищі.

Відповідно до п. 2 Положення про прийомну сім'ю, «приймна сім'я – сім'я або окрема особа, яка не перебуває у шлюбі, що добровільно за плату взяла на виховання та спільне проживання від одного до чотирьох дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» [4]. «Дитячий будинок сімейного типу – це сім'я, яка створюється подружжям або окремими особами, які беруть на виховання не менше п'яти дітей, позбавлених батьківського піклування, та зобов'язуються забезпечувати їхнє виховання, розвиток і освіту до досягнення повноліття або завершення навчання» [5].

Основні відмінності між цими формами полягають у кількості дітей, яких можуть виховувати прийомні батьки, у вимогах до кандидатів, у фінансовому забезпеченні та правових аспектах функціонування. Зокрема, у прийомних сім'ях виховуються від одного до чотирьох дітей, тоді як у дитячих будинках сімейного типу (ДБСТ) – від п'яти до десяти. Дитячі будинки сімейного типу мають більш структуровану систему підтримки, включаючи надання житлових приміщень, додаткових соціальних гарантій і фінансування для покриття витрат на утримання дітей. Приймні сім'ї, своєю чергою, отримують менше фінансової допомоги, а їхні правові відносини регулюються більшою мірою договором із органами опіки. Фінансування обох форм виховання здійснюється за рахунок державного бюджету, однак дитячі будинки сімейного типу отримують додаткову підтримку у вигляді матеріальної допомоги на облаштування житла та ведення господарства.

Юридичні колізії та проблеми законодавчого регулювання діяльності прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу в Україні зумовлені низкою чинників, серед яких недосконалість нормативно-правової бази, фінансові труднощі, відсутність чітких механізмів підтримки дітей після досягнення повноліття, а також можливі конфлікти між державними органами та прийомними батьками. Фінансове забезпечення прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу здійснюється переважно за рахунок державного бюджету, однак механізм розподілу коштів має низку недоліків. Державні субвенції часто надходять із затримками, а розмір виплат не завжди відповідає реальним потребам дітей. Крім того, існують проблеми з компенсацією витрат на лікування, освіту, оздоровлення та інші соціальні потреби вихованців. У випадку нестачі коштів регіональні органи можуть скорочувати фінансування, що ставить під загрозу стабільне функціонування таких сімейних форм виховання. На необхідності належного впорядкування та пристосування нормативно-правової бази у питаннях регулювання функціонування прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу наголошують Грабовська Г. М. і Белуга Ю. М., тому що «це в свою чергу сприятиме захисту прав і законних інтересів усіх суб'єктів – батьків-вихователів, вихованців, органу опіки та піклування, оскільки, не маючи статусу батьків-вихователів існує низький рівень дієвості та системності державних інституцій щодо регулювання нормативно-правових документів» [7, с. 49].

Актуальною є проблема правового регулювання надання батькам-вихователям ДБСТ житла. Відповідно до п. 5 Положення про дитячі будинки сімейного типу батькам-вихователям позачергово надається індивідуальний житловий будинок або багатокімнатна квартира. Вказане житло має статус службового приміщення. І тут, як зазначає Черновалюк Ю. Ю. «ми стикаємося з першою проблемою, адже службове житло може надаватися тільки тим особам, які можуть бути поселені на службову житлову

площу. Постановою Ради Міністрів УРСР «Про службові жилі приміщення» від 04 лютого 1988 р. № 37 затверджено Перелік категорій працівників, яким може бути надано службові жилі приміщення. Батьки-вихователі не зазначені у цьому Переліку, навіть незважаючи на те, що і Житловий кодекс Української РСР, і Положення про дитячий будинок сімейного типу містять норми про надання особам, призначеним батьками-вихователями, житлового приміщення зі статусом службового» [8, с. 121]. Наступним є той факт, що на практиці деякі батьки-вихователі, зважаючи на створення ДБСТ, приймають дітей у власні будинки або квартири. Таким чином, вони не отримують службового житла, передбаченого законодавством, а використовують власне помешкання для виховання дітей, що фактично перекладає відповідальність за матеріальне забезпечення ДБСТ із держави на самих батьків-вихователів. Це створює додаткові труднощі, оскільки в разі припинення функціонування ДБСТ або досягнення вихованцями повноліття такі батьки залишаються без жодних гарантій компенсації витрат на утримання житла, яке вони використовували упродовж багатьох років саме для забезпечення соціального захисту дітей.

Ще однією проблемою є те, що після припинення діяльності ДБСТ батьки-вихователі мають звільнити службове житло, навіть якщо вони мешкали в ньому десятки років. Це ставить їх у складне становище, особливо якщо вони не мають іншого місця для проживання. Водночас правовий статус такого житла залишається невизначеним у контексті можливості його приватизації або продовження права користування після завершення виконання обов'язків батьків-вихователів.

Актуальною залишається проблема правового статусу осіб, які досягли повноліття, проте продовжують проживати у прийомних сім'ях або дитячих будинках сімейного типу. Згідно з чинним законодавством, після досягнення 18-річного віку вихованці таких форм сімейного виховання втрачають статус дітей-сиріт або дітей, позбавлених батьківського піклування, що, у свою чергу, може зумовлювати припинення заходів державної підтримки.

Незважаючи на наявність програм соціальної адаптації, професійного навчання, забезпечення житлом та подальшого супроводу, їх реалізація на практиці є недостатньо ефективною. У зв'язку з цим постає питання належного забезпечення осіб із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, житлом після завершення перебування під опікою прийомних батьків. Зазначене набуває особливої актуальності з огляду на непоодинокі випадки невиконання державою зобов'язань щодо надання таким особам окремого житла або матеріальної підтримки. Унаслідок цього значна частина випускників вказаних форм сімейного виховання опиняється в складних життєвих обставинах, зумовлених відсутністю житла, працевлаштування, належної соціальної підтримки з боку держави, а також недостатнім рівнем готовності до самостійного життя.

Однією з ключових проблем у сфері влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є неоднозначність правового статусу осіб, які беруть участь у вихованні таких дітей, зокрема прийомних батьків [9, с. 161–163] та батьків-вихователів. Незважаючи на те, що обидві ці категорії фактично виконують батьківські функції, вони не набувають повного обсягу прав, притаманних біологічним батькам або усиновлювачам. Це створює специфічну правову ситуацію, у якій особи несуть значні обов'язки щодо забезпечення прав, добробуту та розвитку дитини, водночас не маючи відповідних механізмів для реалізації повноцінного представництва інтересів дитини в довгостроковій перспективі.

Зокрема, прийомні батьки залучаються до системи догляду на умовах договору, який має строковий характер і може бути достроково припинений за ініціативою однієї зі сторін. Така гнучкість із точки зору адміністративного управління системою є доцільною, однак у правовому сенсі створює ризики нестабільності для дитини. Прийомні батьки не мають юридичного статусу родичів дитини, але при цьому зобов'язані забезпечувати її всебічний розвиток, соціалізацію та емоційну підтримку, що передбачає глибоку особисту включеність і відповідальність. У результаті виникає дисбаланс між формальним правовим статусом і фактичним обсягом очікувань і обов'язків, що покладаються на таких осіб.

У свою чергу, батьки-вихователі, які створюють дитячі будинки сімейного типу, перебувають у дещо іншому положенні. Їхня діяльність зазвичай розрахована на довготривалу перспективу, а правовий статус передбачає ширший спектр повноважень та вищий рівень інституційної відповідальності. Однак і в цьому випадку спостерігається аналогічна тенденція: правові механізми не завжди належним чином забезпечують стабільність і неперервність виховання, особливо в умовах можливих конфліктів з біологічними родичами дитини або органами державної влади.

Таким чином, в обох випадках правовий статус осіб, які здійснюють догляд за дітьми, позбавленими батьківського піклування, характеризується певною неповнотою або нестабільністю, що може

призводити до суперечностей у сфері захисту прав дітей. Зважаючи на зазначене, постає необхідність удосконалення правового регулювання у напрямі узгодження обсягу обов'язків та прав прийомних батьків і батьків-вихователів. Доцільним видається запровадження чітких гарантій правового статусу таких осіб, а також розроблення механізмів забезпечення їх стабільного представництва інтересів дитини у довгостроковій перспективі. У цьому контексті варто погодитися з позицією Драпатого Н. В. у тому, що «Сімейний кодекс України доцільно доповнити новою главою, яка би закріпила визначення поняття фактичного вихователя та врегулювала права та обов'язки фактичного вихователя, що дало би можливість забезпечити в першу чергу базові потреби дитини» [10, с. 275].

Особливий критиці піддається і така форма сімейного виховання як дитячий будинок сімейного типу. Це зумовлено тим, що в суспільстві досі зберігається стереотипне уявлення, ніби ДБСТ є різновидом державного закладу, а не повноцінною сім'єю для дітей, позбавлених батьківського піклування. Як наслідок, у потенційних вихованців може формуватися уявлення про ДБСТ як про інтернатний заклад, що, у свою чергу, впливає на їхнє ставлення до перебування в такій родині. За останніми опитуваннями «кожен четвертий опитаний українець вважає ДБСТ державним закладом» [11].

У зв'язку з цим Міністерство соціальної політики пропонує відмовитися від терміну «дитячий будинок сімейного типу» та перейменувати їх у прийомні сім'ї». 31 травня 2024 року Уряд виніс на розгляд Верховної ради України проект Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення механізмів захисту прав та інтересів дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, та інших вразливих груп дітей (реєстр. № 11311 від 31.05.2024) [12]. Як зазначено у Пояснювальній записці до проекту «Проект акта розроблений з метою реорганізації системи сімейних форм виховання дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, шляхом виключення із сімейних форм виховання «дитячого будинку сімейного типу» та переведення діючих дитячих будинків сімейного типу в статус прийомної сім'ї». Цим проектом передбачено внесення змін до 32 нормативно-правових актів.

Проектом пропонується внести зміни і до Сімейного кодексу України у частині зміни поняття прийомної сім'ї. Відтак за змістом статті 256¹ пропонується під прийомною сім'єю розуміти «сім'ю, яка добровільно взяла на виховання та спільне проживання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, та у випадках, встановлених Кабінетом Міністрів України, – дітей, які залишилися без батьківського піклування». Також унормовано кількість дітей у прийомних сім'ях: не більше шести і лише у виключних випадках, коли всі влаштовані в таку сім'ю діти є рідними братами та сестрами, їх кількість може бути збільшена до восьми осіб.

За проектом до частини другої статті 256¹ СК України пропонується утворення «спеціалізованих прийомних сімей для задоволення потреб дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які залишилися без батьківського піклування та потребують особливих умов та догляду. Напрями спеціалізації прийомних сімей та кількість дітей, які можуть бути влаштовані у такі сім'ї, будуть встановлюватися Кабінетом Міністрів України» [12].

Як бачимо, до оновленої редакції статті 256¹ СК України, окрім іншого пропонується ввести такі поняття, як «дитина, яка залишилася без батьківського піклування» та «спеціалізовані прийомні сім'ї».

Щодо поняття «дитина, яка залишилася без батьківського піклування», то варто зауважити, що наразі національне законодавство у сфері захисту прав дітей оперує лише категоріями діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування. Визначення цих термінів наведено у статті 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» [3]. Водночас у статті 1 Закону України «Про охорону дитинства» [2] зазначено, що під поняттям «діти, позбавлені батьківського піклування» розуміються «діти, які залишилися без піклування батьків унаслідок позбавлення їх батьківських прав». Це формулювання може спричинити неоднозначне тлумачення відповідних норм і, як наслідок, негативно вплинути на забезпечення прав зазначених категорій дітей. Таким чином, необхідне чітке визначення цієї категорії дітей та її відмінностей від дітей, позбавлених батьківського піклування.

З приводу «спеціалізованих прийомних сімей» також має місце відсутність чіткого визначення цього поняття унаслідок чого такий припис не забезпечений необхідним механізмом правового регулювання.

Скоріш за все мова йде про прийомні сім'ї, які працюють з дітьми, що мають особливі потреби: з дітьми з інвалідністю або з дітьми, які пережили травму. Зарубіжним законодавством з-поміж інших видів прийомних сімей виділяються і «прийомні сім'ї – спеціалісти яких беруть на утримання дітей

з проблемами у поведінці або дітей з проблемами фізичного розвитку, дітей-інвалідів. В сімейному законодавстві України передбачено лише один вид прийомної сім'ї, яка бере на виховання визначену законом кількість дітей» [13, с. 10].

Варто зазначити, що забезпечення сімейним вихованням дітей з інвалідністю є не менш актуальним для суспільства і держави, ніж влаштування здорових дітей. Яременко О. О. та Р. Я. Левін розглядаючи питання тимчасового перебування у прийомних сім'ях дітей-сиріт з функціональними обмеженнями пропонують «модель прийомної сім'ї для дитини з функціональними обмеженнями, яка поєднує переваги сімейного виховання з професійним підходом до навчання і корекції, що здійснюються у спеціальних закладах». Обґрунтовують це тим, що «Дитина-сирота з функціональними обмеженнями має жити і виховуватися в прийомній сім'ї. Але разом з тим, цій дитині треба забезпечити доступ до спеціальних методів і засобів навчання, медичного нагляду, корекції вад і захворювань, подібних тим, що застосовуються в кращих інтернатних закладах» [14, с. 88]. На «доцільності популяризації сімейних форм виховання для хворих дітей, сприянні функціонування мережі прийомних та звичайних сімей, у яких виховуються діти з різними функціональними обмеженнями, поширенні практики сімейних форм опіки над такими дітьми поєднаної з їхнім навчанням у спеціалізованих школах та інтернатах для інтегративної взаємодії дітей зі схожими проблемами» наголошують і Т. Тюріна та О. Кінаш [15, с. 503–504].

Таким чином, забезпечення сімейним вихованням дітей з інвалідністю є важливою частиною соціальної політики, що вимагає поєднання переваг сімейного виховання з професійними методами навчання та корекції. Це вимагає розвитку мережі прийомних сімей для дітей з функціональними обмеженнями та інтеграції їх у спеціалізовані навчальні заклади для забезпечення комплексної підтримки. Спеціалізовані прийомні сім'ї, які працюють з дітьми з особливими потребами, потребують відповідного правового регулювання, оскільки нині відсутнє визначення цього поняття.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У результаті аналізу правового регулювання діяльності прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу в Україні можна зробити висновок, що ці форми виховання є важливими альтернативами інституційному догляду для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Однак існують суттєві проблеми, зокрема недостатнє фінансування, затримки в розподілі державних субвенцій та неузгодженість нормативних актів. Крім того, важливим питанням залишається забезпечення житлом батьків-вихователів та соціальна підтримка дітей після досягнення ними повноліття. Для ефективної реалізації цих форм виховання необхідне вдосконалення законодавчих і соціальних механізмів, що забезпечить належну підтримку як дітям, так і їхнім вихователям.

Однією з основних проблем є недостатньо чітке визначення правового статусу прийомних батьків і батьків-вихователів, що створює правові суперечності та ризики для дітей. Вирішення цієї проблеми потребує термінових змін у законодавстві, зокрема введення чітких гарантій для забезпечення стабільності та належного правового статусу цих осіб.

Проект змін до Сімейного кодексу України, запропонований Міністерством соціальної політики, передбачає удосконалення концепцій «прийомних сімей» та «спеціалізованих прийомних сімей». Однак для досягнення ефективного правового регулювання необхідно чітко визначити правовий статус дітей, які залишилися без батьківського піклування, а також врахувати особливості влаштування дітей з інвалідністю в прийомні сім'ї. Реалізація цих змін потребує впровадження детальних механізмів правового регулювання та чітке визначення прав і обов'язків осіб, що здійснюють догляд за дітьми з особливими потребами, для забезпечення їхнього всебічного розвитку в сімейному середовищі.

Література

1. Софія Ярова. Приймона сім'я – професія майбутнього? Український тиждень. 25 вересня 2024. URL: <https://tyzhden.ua/pryjomni-batky-profesiia-majbutnoho>
2. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
3. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Закон України від 13 січня 2005 року № 2342-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text>
4. Положення про прийомну сім'ю, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 р. № 565. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2002-%D0%BF#Text>
5. Положення про дитячий будинок сімейного типу, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 р. № 564. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF#Text>

6. Порядок організації надання соціальних послуг, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 1 червня 2020 р. № 587. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF#Text>
7. Грабовська Г.М., Белуга Ю.М. Особливості влаштування дітей до дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей в умовах воєнного стану. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2022. №1. С. 46–50. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/257772>
8. Черновалюк Ю.Ю. Забезпечення житлом батьків-вихователів і вихованців дитячого будинку сімейного типу: проблеми та перспективи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2018. Випуск 51. Том 1. С. 120–123. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2020/12/No.51-1.pdf>
9. Ластовець Вікторія. Проблемні аспекти правового статусу прийомних батьків. *ЛІТОПИСЕЦЬ*. 2024. Вип. 19. С. 160–165. URL: <https://surli.cc/ajcjlj>
10. Драпатий Н.В. Порівняльна характеристика прав та обов'язків батьків та фактичних вихователів. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія ПРАВО*. 2024. Том 1, № 85. С. 272–276. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/315103>
11. Анастасія Мосорко. Щоб не травмувати дітей: в уряді пропонують позбутися терміну «дитячий будинок сімейного типу». *Українська правда*. 31 травня 2024. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/minsocpolitiki-hoche-pereyumentuvati-dityachi-budynki-simeynogo-tipu-301843>
12. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення механізмів захисту прав та інтересів дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, та інших вразливих груп дітей від 31.05.2024 №11311. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/44354>
13. Падун Є.В. Інститут прийомного виховання у сімейному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ. 2017. 19 с. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8af55786-f29c-4437-bf5d-7d7d26968aea/content>
14. Яременко О.О., Левін Р.Я. Перший досвід влаштування в Україні прийомних сімей тимчасового перебування для дітей-сиріт з функціональними обмеженнями. *Український соціум*. 2004. №2(4). С. 85–97. URL: <https://ukr-socium.org.ua/uk/archive/no-2-4-2004/pershij-dosvid-vlashtuvannja-v-ukraini-prijomnih-simej-timchasovogo-perebuvannja-dlja-ditej-sirit-z-funkcionalnimi-obmezhennjami/>
15. Тюріна Т., Кінаш О. Стан та перспективи розвитку сімейних форм опіки в сучасній Україні. *Social Work and Education*. 2022. Том 9. № 4. С. 500–507. URL: <https://journals.uran.ua/swe/issue/view/16270>

References

1. Sofiia Yarova (2024). Pryiomna simia – profesiia maibutnoho? [Is the family a future profession?] *Ukrainskyi tyzhden – Ukrainian week*. Retrieved from: <https://tyzhden.ua/pryiomni-batky-profesiia-majbutnoho> [in Ukrainian].
2. Verkhovna Rada of Ukraine (2001). Pro okhoronu dytynstva: Zakon Ukrainy vid 26 kvitnia 2001 roku No 2402-III [On childhood protection: Law of Ukraine dated April 26, 2001 No. 2402-III]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> [in Ukrainian].
3. Verkhovna Rada of Ukraine (2005). Pro zabezpechennia orhanizatsiino-pravovykh umov sotsialnoho zakhystu ditei-syrit ta ditei, pozbavlenykh batkivskoho pikluvannia: Zakon Ukrainy vid 13 sichnia 2005 roku No 2342-IV [On ensuring organizational and legal conditions for social protection of orphans and children deprived of parental care: Law of Ukraine dated January 13, 2005 No. 2342-IV]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text> [in Ukrainian].
4. Cabinet of Ministers of Ukraine (2002). Polozhennia pro pryiomnu simiu. [Positions for the receiving family]. approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated April 26, 2002 No. 565. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2002-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
5. Cabinet of Ministers of Ukraine (2002). Polozhennia pro dytiachyi budynok simeinoho typu. [Regulations on a family-type orphanage]. approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated April 26, 2002 No. 564. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
5. Cabinet of Ministers of Ukraine (2020). Poriadok orhanizatsii nadannia sotsialnykh posluh [Procedure for organizing the provision of social services]. approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated June 1, 2020 No. 587. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
7. Hrabovska, H.M., & Beluha, Yu.M. (2022). Osoblyvosti vlashtuvannia ditei do dytiachykh budynkiv simeinoho typu ta pryiomnykh simei v umovakh voiennoho stanu [Peculiarities of placing children in family-type orphanages and foster families under martial law]. *Elektronne naukove vydannia «Analitichno-porivnialne pravoznavstvo» – Electronic scientific publication "Analytical and Comparative Jurisprudence"*. No.1. Pp.46–50. Retrieved from: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/257772> [in Ukrainian].
8. Chernovalyuk, Yu.Iu. (2018). Zabezpechennia zhytloom batkiv-vykhovateliv i vykhovantsiv dytiachoho budynku simeinoho typu: problemy ta perspektyvy [Providing housing for parents-educators and children of a family-type orphanage: problems and prospects]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya PRAVO – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. LAW Series*. Issue 51. Volume 1. Pp. 120–123. Retrieved from: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2020/12/No.51-1.pdf> [in Ukrainian].

9. Lastovets, Viktoriia (2024). Problemni aspekty pravovoho statusu pryiomnykh batkiv [Problematic aspects of the legal status of adoptive parents]. *LITOPYSETs – CHRONICLER*. Issue 19. Pp. 160–165. Retrieved from: <https://surli.cc/ajcjlj> [in Ukrainian].
10. Drapatyi, N.V. (2024). Porivnialna kharakterystyka prav ta oboviazkiv batkiv ta faktychnykh vykhovateliv [Comparative characteristics of the rights and responsibilities of parents and actual caregivers] *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu, Serii PRAVO – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University, LAW Series*. Volume 1 No. 85. Pp. 272–276. Retrieved from: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/315103> [in Ukrainian].
11. Anastasiia Mosorko. (2024). Shchob ne travmuvaty ditei: v uriadi proponuiut pozbutysia terminu «dytiachyi budynok simeinoho typu» [In order not to traumatize children: the government proposes to get rid of the term "family-type children's home"]. *Ukrainska pravda – Ukrainian truth*. Retrieved from: <https://life.pravda.com.ua/society/minsocpolitiki-hoche-pereyrenuvati-dityachi-budinki-simeynogo-tipu-301843> [in Ukrainian].
12. Proekt Zakonu pro vnesennia zmin do deiaknykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo udoskonalennia mekhanizmiv zakhystu prav ta interesiv ditei-syrit, ditei, pozbavlenykh batkivskoho pikluvannia, ditei, yaki perebuvaiut u skladnykh zhyttievykh obstavynakh, ta inshykh vrazlyvykh hrup ditei (2024) [Draft Law on Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Improving Mechanisms for Protecting the Rights and Interests of Orphans, Children Deprived of Parental Care, Children in Difficult Life Circumstances, and Other Vulnerable Groups of Children] dated 05/31/2024 No. 11311. Retrieved from: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/44354> [in Ukrainian].
13. Padun, Ye.V. (2017). Instytut pryiomnoho vykhovannia u simeinomu pravi Ukrainy [Institute of Foster Care in Family Law of Ukraine].: *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kyiv. 19 p. Retrieved from: <https://elar.nauk.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8af55786-f29c-4437-bf5d-7d7d26968aea/content> [in Ukrainian].
14. Yaremenko, O.O., & Levin, R.Ia. (2004). Pershyi dosvid vlashtuvannia v Ukraini pryiomnykh simei tymchasovoho perebuvannia dla ditei-syrit z funktsionalnymy obmezheniamy [The first experience in Ukraine of arranging temporary foster families for orphans with functional limitations]. *Ukrainskyi sotsium – Ukrainian society*. No. 2(4), Pp. 85–97. Retrieved from: <https://ukr-socium.org.ua/uk/archive/no-2-4-2004/pershij-dosvid-vlashtuvannja-v-ukraini-prijomnih-simej-tymchasovogo-perebuvannja-dlja-ditej-syrit-z-funktsionalnymi-obmezhenjami/> [in Ukrainian].
15. Tiurina, T., & Kinash, O. (2022). Stan ta perspektyvy rozvytku simeinykh form opiky v suchasni Ukraini [The state and prospects for the development of family forms of care in modern Ukraine]. *Social Work and Education*. Volume 9. No. 4. Pp. 500–507. Retrieved from: <https://journals.uran.ua/swe/issue/view/16270> [in Ukrainian].